

«Lei niogtredve go byggiiimet»

Om unormerte lån fra norsk i samisk talespråk

Lene Antonsen

Denne artikkelen ser på ord annotert som fremmedspråklig ord eller sitatlån i det nordsamiske talespråkkorpuset LIA Sápmi. De mest frekvente orda blir vurdert mot ordbøker og tekstkorpus. Analysen viser at en del av disse orda i realiteten er etablerte lånord i muntlig språk, og mange av dem finnes også i ordbøker, men orda er fraværende i skriftlig språk. Størstedelen av de annoterte orda er likevel spontanlån hvor det innlånte leksikalske elementet tilpasses samisk morfologi og syntaks.

Stikkord: nordsamisk, talespråk, lånord, normering

1 Innledning

De aller fleste som snakker et samisk språk, er også aktive brukere av majoritetsspråket i landet de bor i. Unntaka finnes blant de aller yngste og eldste. Når samtalepartnere behersker de samme to språka, er det naturlig å blande inn språklige elementer fra det andre språket. Dette bærer opptaka i det nordsamiske talespråskorpuset LIA Sápmi preg av. I denne artikkelen ser jeg nærmere på det materialet som er annotert som fremmedspråklige ord og sitatlån i talespråskorpuset. Jeg vurderer de mest frekvente orda og sammenlikner dem med ordbøker og tekstkorpus, og drøfter hvordan vi skal forstå dem som del av samisk språk.

Det har ikke vært skrevet så mye om unomerte lånord i samisk. Nesheim (1952) og Jernsletten (1985) skrev om norske ord og uttrykk i samisk tale i henholdsvis Lyngen og Spansdalen i Troms, og begge tolker dette som uttrykk for et språkskifte i disse områda. Nesheim skriver at samisk språk stod sterkest i hjemlige omgivelser, men maskiner og nye driftsmåter påvirket bruken av samisk også i hjemmemiljøet. Han nevner også at for tall fra 11 og opp blei det brukt norske tallord (Nesheim 1952). Jernsletten beskriver hvordan bruk av norske ord påvirker språkets syntaks og språkets typologiske karakter ved at avledningssystemet går gradvis ut av bruk (Jernsletten 1985).

I nyere tid har Dannemark (2017) sett på nordsamisk talespråk i majoritetsområdet for samisk språk, og undersøkt hvilke elementer fra andre språk kommunestyrerepresentantene i Kautokeino brukte i perioden 2011–2015. Han intervjuet også åtte representanter om hva de sjøl mener om slik bruk. I et annet forskningsarbeid har han sett på bruken av norske tallord i muntlig språk i Kautokeino når det dominante språket i diskursen er nordsamisk. Han har bedt informanter vurdere i hvor stor grad de mener setninger med norske tallord er akseptable, hvor ofte de sjøl bruker slike setninger, og hvor ofte de har hørt andre bruke dem (Dannemark 2014). Jeg kommer tilbake til Dannemarks konklusjoner i analysen. Det kan også nevnes at det er forsket på hvordan tospråklige norsk- og nordsamiske barn bruker

språka sine i rollelek i barnehagen (Kleemann 2015). Dette arbeidet er interessant, men mindre relevant for denne artikkelen.

Artikkelen er bygd opp slik at jeg i kapittel 2 presenterer LIA Sápmi-korpuset og i kapittel 3 beskriver materialet som er annotert som fremmedspråklige ord og sitatlån. Kapittel 4 drøfter hvordan vi skal forstå dette materialet. Til slutt kommer en konklusjon og noen refleksjoner rundt denne.

2 LIA Sápmi – samisk talespråkkorpus

LIA Sápmi Sámegeiela hállangiellakorpus ‘samisk talespråkkorpus’ inneholder transkriberte opptak hentet fra lydbandsamlinga til Nils Jernsletten, som var professor i samisk språk ved UiT Norges arktiske universitet. Dette korpuset er det eneste samiske talekorpuset som er allment tilgjengelig. Det finnes et allment tilgjengelig korpus av skriftlig tekstmateriale: SIKOR, Samisk Internasjonalt Korpus, eid av UiT og det norske Sametinget.¹ Den nordsamiske delen av tekstkorpuset består av til sammen 32 millioner ord. LIA Sápmi er på langt nær så stort (bare 189 000 ord), men det gir en unik mulighet til å forske på samisk talespråk.

Transkripsjonene i LIA Sápmi er gjort i henhold til gjeldende normert ortografi for nordsamisk, og deretter analysert med UiTs analysator Giella-sme som gir lemmaform og grammatisk informasjon.² Giella-sme analysatoren er bygd for å kunne analysere SIKOR, og har en dekningsgrad for det korpuset på 98 % (Antonsen & Trosterud 2017). I materialet fra LIA Sápmi var det mange ord som ikke blei gjenkjent. Hele 14 % av segmenta inneholdt ord som var ukjente for analysatoren, og for å kunne gi en automatisk grammatisk analyse av hele setninga, var det nødvendig å legge til disse orda til Giella-sme.

---

¹ <http://gtweb.uit.no/korp>. Jeg viser til versjon 06.11.2018.

² <http://github.com/giellalt/lang-sme>, sme er iso-kode 639-2 for nordsamisk.

Materialet inneholder opptak med 94 informanter fra 19 steder i Sápmi,³ de fleste fra norsk side, se figur 1. Av disse er 33 kvinner. Alle informantene snakker nordsamisk. Opptaka ble gjort i perioden 1960–1987, den yngste informanten er 29 år gammel, men de fleste er eldre enn 60 år. På et par av opptaka er det små samtaler mellom informanter, fordi det tilfeldigvis har vært to informanter til stede da opptaket blei gjort, men i de aller fleste opptaka er det bare en informant og intervjuer, og inngangsspørsmålet til informanten er oftest en oppfordring til å fortelle om seg sjøl og hjemplassen.

Det er stor forskjell på hvilken type og hvor mye materiale som er annotert som fremmedspråklige ord, når man sammenlikner områda med samisk som majoritetsspråk med de andre områda. Til området for samisk som majoritetsspråk regner jeg Kautokeino, Karasjok og Anjøl på finsk side, nært Karasjok. For resten av området vurderer jeg at samisk var mindretallsspråk da opptaka blei gjort: Sør-Varanger, Nesseby, Gamvik, Lebesby, Porsanger, Kvænangen, Kåfjord, Storfjord, Ringvassøya, Levanger, Senja og Skånland.

Figur 1: Informantene i LIA Sápmi materialet markert på kartet ut fra oppgitt bosted.

³ 8.11.2020

Tana kommune er resultatet av sammenslåing av to kommuner i 1964. I den delen av kommunen som opprinnelig utgjorde Polmak kommune, snakket hele 72 % samisk som førstespråk (Rasmussen 2005: 70), og i resten av kommunen 28 %. Dette ville gjort det naturlig å dele informantene fra kommunen etter kommunegrensa før 1964, slik at de som tilhører den gamle Polmak kommune, er med i gruppa med samisk som majoritetsspråk. Dessverre er det ikke nøyaktig stedsinformasjon om alle informantene, og de informantene som har slik informasjon, er plassert utenfor gamle Polmak kommune. Jeg kan derfor ikke lage et skille, og derfor klassifiserer jeg alle informantene fra Tana til å være fra område med norsk som majoritetsspråk.

Korpuset inneholder også litt materiale fra svensk side: Karesuando, Kiruna og Jukkasjärvi. Siden svensk er majoritetsspråket for disse informantene, vil dette materialet i liten grad være synlig i denne analysen.

3 Fremmedspråklige ord og sitatlån i LIA-materialet

Det finnes to transkripsjonsveiledninger for LIA Sápmi,⁴ og det er spesielt to av annoteringstaggene som er interessante for denne artikkelen. Taggen *+h* skal legges til *fremmedspråklige* ord tilpasset samisk, og dette gjelder også for norske stedsnavn med samisk kasusending, hvis navna har en godkjent samisk form. Taggen *+n* skal legges til *nordiske sitatlån*, og også lån fra engelsk og andre fremmedspråk. Dette vil blant annet gjelde stedsnavn som har en godkjent samisk form, men som likevel brukes som sitatlån uten samisk kasusending. Hvis det legges en kasusending til det samme navnet, vil det annoteres med *+h*.

I transkripsjonsveiledningene er det forklart at det bare er lånord som ikke finnes i ordbøker eller er vedtatt som et samisk ord av et samisk normeringsorgan, som skal annoteres med *+h* eller *+n*.⁵ I denne artikkelen skal jeg se nærmere på disse orda, og jeg vil ikke

⁴ http://www.tekstlab.uio.no/LIA/pdf/transkripsjonsrettleiing_lia_samisk.pdf;
http://www.tekstlab.uio.no/LIA/pdf/LIA-ortografijja_transkribereren.pdf.

⁵ Sámi Giellagáldu, fram til 2005 var det Sámi Giellaráddi

skille mellom de to annoteringene, men behandler dem under ett fordi en eventuell tilpassing ofte kommer til syne først når ordet blir bøyd. Det gir et galt bilde å bruke ordet *fremmedspråklig* om materiale fra et språk som informantene har forholdt seg til helt fra barndommen, så jeg velger derfor å kalle orda for *annetspråklig* materiale.

Det skjer flere morfologiske prosesser i samiske ord. Tre typer er viktige for diskusjonen i denne artikkelen: 1) Stadieveksling i konsonantgruppa mellom trykksterk og trykklett stavelse (det er 150 forskjellige mønstre). Et eksempel er ordet *soahki* 'bjørk', som har vekslinga *hk:g* og blir *soagi* i akkusativ-genitiv. 2) Endring i trykklett stavelse til *-ii*, *-e* eller *-o* (fra henholdsvis *-i* og *-u*) gir diftongforenkling i første stavelse, slik at flertall akkusativ-genitiv blir *sogiid* (av *soahki*). 3) I trykklette stavelse kan det skje vokalveksling når man legger til bøyningssuffiks, f.eks. blir *-i*- til *-á-* i *soahkái* 'til bjørka' når suffikset *-i* for illativ legges til *soahki*.

3.1 Navn og metaspråk

Alt annetspråklig materiale er transkribert i henhold til majoritets-språkets ortografi istedenfor samisk uttale. Eksempla i denne artikkelen følger rettskrivingen i LIA Sápmi-materialet. Den norske oversettelsen som jeg har lagt til, er en nokså ordrett gjengivelse av den samiske ytringa.⁶

Av ord og fraser om er merket som annetspråklig materiale, er 11 % navn. De fleste er stedsnavn, men det er også navn på organisasjoner, f.eks. *Den Grønlandske Handeli*, som har fått den samiske illativendelsen *-ii* lagt til. Et annet eksempel er navnet på en studieretning som fantes på det som blei kalt yrkesskole: *Jern og metall*. Ifølge transkripsjonsveiledningen skal slike navn merkes som fremmedspråklig hvis det finnes et samisk parallellnavn. Jeg har valgt å ikke vurdere navna i dette materialet, fordi en del av navna ikke har samisk parallellform, slik som de nevnte eksempla. Det kan også være flere grunner til at informanten bruker den norske formen av et

⁶ Hvis man er ønsker å vite mer om de samiske setningene, kan man bruke morfologisk analysator: <https://giellatekno.uit.no/cgi/d-sme.nob.html>, og ord-bok: <https://sanit.oahpa.no>.

stedsnavn istedenfor en samisk form, for eksempel kjenner kanskje ikke informanten til den samiske forma hvis navnet er utafør hjemmeområdet. Metaspråklige sitater er annotert med hermetegn, og dette gjelder også når informanten forklarer et samisk ord med et norsk ord. Også dette ser jeg bort fra.

Materialet inneholder i alt 27 523 segmenter. Når jeg ser bort fra stedsnavn og metaspråklige forklaringer, inneholder 6 % av segmenta fra området med samisk som majoritetsspråk annetspråklig materiale (av 6 820 segmenter), mens 12 % av segmenta fra området utafør (av 20 703 segmenter) inneholder slikt materiale.

3.2 Fraser

I materialet fra området med samisk som majoritetsspråk, er det bare fire fraser. Ett av dem er et sitat med adjektiv og substantiv (1) og fra konteksten forstår man at informanten snakker om et norskspråklig oppslag med teksten *kritisk situasjon*. I neste setning (2) vises det til den norsk-svenske reinbeitekonvensjonen, og jeg tolker at denne viser til den norske betegnelsen som nærmest er som et egennavn å regne, sjøl om det er tilpasset ved at sisteleddet i frasens hode, *reinbeitekommišuvdna*, er samisk.

- (1) [...] čuoččui dan oppslágas **kritisk situasjon** [...] det sto på oppslaget kritisk situasjon
- (2) **lea svenske norske reinbeitekommišuvdna** mearridan har den svensk-norske reinbeitekommisjonen bestemt
- (3) **ja de mannen gjennom ett halv ovtta jagi** og så gikk jeg gjennom ett halvt ett år
- (4) **eai leat nu go dat eará alminnelig farga bohccot** de ikke er slik som de andre alminnelig fargete reinene

Setning (3) inneholder et mengdebegrep, noe som jeg behandler i kapittel 3.3.4. I denne setninga kan det virke som at informanten starter på norsk og lar tallordet *ett* kongruere med det norske substantivet *år*, men så bestemmer han seg likevel å uttrykke seg på samisk. På norsk starter han med preposisjonen *gjennom*, som i dette tilfellet erstattes med akkusativ-genitivformen på samisk, *jagi* (*jahki* ‘år’ i no-

minativ). Men han bruker ikke det samme tallordet på samisk og norsk. I den siste setninga (4) er frasen et adjektiv med bestemmelse. Samisk inneholder veldig mange ord som betegner fargen på reinsdyras pels, og muligens mangler informanten her et samleord for fargene.

Resten av frasene i materialet er fra minoritetsområdet. Noen få av informantene snakker tydeligvis ikke samisk til daglig, og leter etter de samiske orda. Ofte sier de et ord på norsk, og så kommer det samiske ordet rett etterpå, eller de omformulerer ordet til en frase eller forklaring på samisk. Et par av informantene står dermed for en stor del av segmenta med annetspråklig materiale. Jeg ser bort fra materialet fra disse informantene videre i denne analysen.

En del annetspråklige fraser kan man kalle faste uttrykk. De fleste av dem fungerer som adverbialer. Hver av de følgende frasene brukes av bare én informant: *la meg se*, *ærlig talt*, *javisst ja*, *i det hele*, *ære være*, *å jada*, *til slutt*, *så da*, *nær sagt*, *nei og nei*, *i hvert fall*, *i ett*, *i betraktning*, *hele tiden*, *ellers så*, *av og til*. Følgende fraser blir brukt av minst to informanter: *ja ja*, *å nei*, *så og si*, *for eksempel*, *nei nei*, *å ja*. Frasene *ja ja* og *nei nei* kommer ofte i begynnelsen av eller mellom to segmenter.

Mange av frasene er brukt som et fyllord setninga, som *la meg se* (5). Færre fraser er brukt som nødvendig adverbial, som *til slutt* (6). Det er også eksempler på at fraser blir brukt som adjektiv (7) og at informanten siterer norske ordtak eller faste uttrykk (8), men det er interessant at rekkefølgen av orda i *ulønnsomt direkte* er motsatt av det norske uttrykket. Det etterfølgende ordet er subjunksjonen *ahte* 'at' som her blir brukt i samme posisjon (og kanskje samme betydning) i setninga hvor man på norsk ville hatt infinitivsmarket *å*, og man kan dermed tolke det slik at innlånte fraser fra norsk kan påvirke syntaksen i den samiske setninga.

- (5) *dat leat muhtumat sirdán goit dat la meg se Ákšovutnii ja Ráis- Ráisii ja*
noen har flyttet ihvertfall det la med se til Øksfjord og Nordr- Nordreisa og

- (6) *ja de ja de ohppen **til slutt***
og så og så lærte jeg til slutt
- (7) *dat geaidnorehket gal lea **nokså dårlig** [...]*
dette veiregnskapet riktignok er nokså dårlig [...]
- (8) *naa livčče dat lei šaddat **ulønnsomt direkte ahte viežžat** [...]*
nå det ville blitt ulønnsomt direkte å hente [...]

3.3 Enkeltord

Ifølge transkripsjonsveiledningen skal lånord som står oppført i ordbøker eller i lister over godkjente ord fra et normeringsorgan, ikke annoteres som annetspråklig materiale. I dette kapitlet viser jeg at en del av disse orda likevel finnes oppført i ordbøker. Det er ord som vanligvis oppfattes som innblanding av norsk språk, og det er svært få tilfeller av dem i samiskspråklige tekster.

3.3.1 Verb

Samisk morfologi inkluderer bøyingsformer for verb i ni personer og tall (entall, total og flertall) som alle har presens- og preteritumform (ialt 18 morfosyntaktiske former) i indikativ. Passiv er i samisk en ordavledningsprosess, og også det passive verbet kan bøyes i 18 former. Det er i tillegg tre andre modi: imperativ, kondisjonalis og potensialis, hver av dem med ni morfosyntaktiske former. For nomen skilles det mellom seks kasus, som alle har entall og flertallsformer, bortsett fra for essiv som bare har en form. Dette gir i alt 11 former for nomen.

Sammenlagt 536 verb i materialet er annotert som annetspråklig materiale.⁷ Verbet *bygget* (*t* er infinitivsending) er det verbet som er brukt flest ganger i materialet (55 ganger), fra Nesseby i nord til Skånland i sør, og også i majoritetsområdet Kautokeino. Til sammenlikning er ordet *hukset*, som har samme meningsinnhold, brukt 15 ganger i materialet. Verbet *bygget* finnes i Konrad Nielsens ordbok (KNO) utgitt fra 1932 og utover, og oppført med hans ortografi som *big'gít ~ büg'gít*, med norsk oversettelse *bygge (et hus)*. Nordsamisk

⁷ Annoteringen er ikke helt konsekvent, og tallet innbefatter også noen ord som har fått feil ordklasse, så tallet er ikke nøyaktig.

har ikke hatt noe fonem /y/, og formelt sett er ikke y med i det nord-samiske alfabetet. I samisk-norsk ordbok fra 1995 (SNO), er verbet oppført bare med vokalen *i* som *bigget*, med en pil mot verbet *hukset*, som slik presenteres som et «passeligere ord» (SNO: IX). Uttalen blant noen informanter er /ɥ/, som heller ikke er et nordsamisk fonem, men de aller fleste uttaler fonemet som den norske fonemet /y/. Aikio og Ylikoski (under utg.) skriver at dette fonemet, i tillegg til /ø/ og /ɥ/ er etablerte som marginale fonemer, via lånnord som *fylka* ‘fylke’ og *børsa* ‘børs’, og at samisktalende i Norge og Sverige også ofte beholder norsk /ɥ/ i ord som *busse* ‘buss’, som også kan uttales med fonemet /u/.

I skriftlig språk er *bigget/bygget*-verbet lite brukt. I SIKOR er verbet *hukset* ‘bygge’ brukt 7680 ganger, og *bigget* og *biggen*, som er nominalisering av verbet (‘bygging’), er brukt bare 30 ganger, hvorav 11 tilfeller kommer fra transkribert muntlig språk i en og samme vitenskapelige tekst. Verbet er så lite brukt i skriftlig språk, at det ifølge språkfølelsen hos dem som har transkribert for LIA, er blitt annotert som «fremmedspråklig».

I tabell 1 (neste side) er en oversikt over de ti mest frekvente verba som er merket som fremmedspråklige, men tilpasset samisk, og tabellen viser at fire av dem fins i ordbøker. Verbet *drivet* brukes i forbindelse med arbeid, spesielt om fiske, f.eks. å drive med garn og not (9), men også om jakt. Det er ikke så lett å finne et annet verb på samisk som kan brukes slik om å drive med næringsvirksomhet og med en nøytral betydning. Alternative samiske ord ville også inkludere konnotasjonen om at arbeidet er strevsomt, f.eks. *rassat*, som heller ikke ville kunne brukes i samme type syntaktisk konstruksjon som *drivet*, dvs. transitivt med objekt i akkusativ-genitiv (*sallitbivddu*, akkusativ-genitiv av *sallitbivdu* ‘sildefiske’).

- (9) *ja dat drivejedje seamma áiggi sallitbivddu maid gádde-
nuhtiiguin*
og de drev samtidig sildefiske også med landnøter

Det tredje verbet på lista er transkribert som *prahtet* eller *prátet*. Også dette verbet står i KNO oversatt til *prate*, *skravle*. Verbet er ikke opp-

<i>Ant.</i>	<i>Verb</i>	<i>Informanter fra</i>	<i>Ordbøker</i>	<i>SIKOR</i>
54	<i>bygget</i>	Kau, Kvæn, Leb, Nes, Por, Skå, Sto, Tana	KN: <i>big'git</i> ~ <i>biig'git</i> SNO: <i>bigget</i> → <i>hukset</i>	30
22	<i>drivet</i>	Gam, Kau, Kvæn, Skå, Sto, Tana	–	1 ⁸
18	<i>prahet</i> ~ <i>pråtet</i>	Gam, Kvæn, Tana	KN: <i>pråttit</i> ~ <i>bråttit</i> ~ <i>hråttit</i>	–
13	<i>stemmet</i>	Gam, Kvæn, Nes, SV, Tana	KN: <i>stem'mit</i> SNO: <i>stem'met</i> → <i>jienastit, deaivása</i> <i>doallat</i>	8
12	<i>søket</i>	Kau, Por, Skå, SV, Tana	–	–
12	<i>rømmet</i>	Gam, Kar, Nes, Senja, Tana	–	–
12	<i>klåret</i>	Kar, Kau, Kvæn, Tana	–	5
10	<i>påttet</i> ~ <i>passet</i>	Gam, Kar, Kau, Nes, Por, SV, Tana	KN: <i>pas'sit</i> ~ <i>bas'sit</i>	1
9	<i>trenget</i>	Gam: 2 inf.	–	–
8	<i>fortøvet</i>	Tana: 2 inf.	–	–

Tabell 1: De mest frekvente verba som er merket som *fremmedspråklig materiale som er tilpasset samisk*.

ført i SNO, og det finnes heller ikke eksempler på bruk i samiske setninger i SIKOR. I LIA-materialet er det også brukt andre verb med omtrent samme betydning, som *háleštit* og *hállat*, *hupmat*, *sárdnut*, *hoallat*. Disse frekvente verba brukes i hvert sitt nordsamiske dialektområde.

Verbet *stemmet* brukes i to betydninger, å stemme ved valg og at noe er stemmer overens eller holder stikk. I SNO er verbet *jienastit* oppgitt som mer passende for den første betydninga og flerordsuttrykket *doallat deaivása* 'holde for riktig' for den andre betydninga. Dette stemmer overens med SIKOR, hvor bare verbet *jienastit* er brukt for den første betydninga, mens det for den andre betydninga finnes 8 tilfeller av *stemmet*. Uttrykket *doallat deaivása* finnes 535 ganger.

Verbet *søket* er brukt om å søke om lån, arbeid, pleie og skoleplass. Verbet *ohcat* er brukt 58 ganger, både i tilsvarende sammenhenger som *søket*, i tillegg til om å lete. Verbet *rømmet* 'rømme' er brukt i

⁸ I ei setning i en vitenskapelig tekst, transkribert fra et lydopptak.

samme betydning som på norsk. I materialet er det et verb med samme betydning, *báhtarit*, som er brukt dobbelt så mange ganger (24 ganger). Verbet *pásset* ~ *passet* er brukt om å passe på noe eller noen. I materialet er også verba *fáktet* og *geahččat* brukt. Sammen dekker de bruksområdet som for *pásset* ~ *passet*, og de har også samme valens.

To informanter i Nervei i Gamvik kommune bruker det transitive verbet *trenget*. Betydningen dekkes av verbet *dárbbášit*, som er brukt 70 ganger i materialet, blant annet av to andre informanter fra Gamvik. Verbet *fortøyet* er brukt av to informanter fra Tana. En annen informant fra Tana og en fra Gamvik bruker verbet *čatnat* om å fortøye båten. Dette verbet har samme valens som *fortøyet*, men brukes generelt om å binde fast noe, og ikke spesifikt om båt.

Alle de ti verba i tabell 1 brukes av minst to informanter, og alle, bortsett fra to av dem, brukes i to eller flere geografiske områder. Fire verb er i KNO, men bare to av dem i SNO. Bare ett av verba er brukt i særlig grad i tekster. For to verb, *drivet* og *fortøyet*, er det vanskelig å finne et samisk verb med like spesifikk semantikk eller samme valens, men disse to verba er likevel nesten helt fraværende i SIKOR.

Alle annetspråksverb er tilpasset samisk morfologi og bøyes i samme kategorier som andre samiske verb, også de verba som opptrer bare en gang i materialet. Samiske verb har tre stammeklasser: likestavelser-, ulikestavelser- og kontrakte stammer. Verb med endelsen *-et* tilhører den siste stammeklassen og kjennetegnes ved at det ikke forekommer stadieveksling i bøyingsparadigmet. De aller fleste annetspråksverba får *-et* ending og blir dermed kontrakte verb uten stadieveksling, noe som gjør tilpassinga lettere. Kontrakte samiske verb har heller ikke diftonger, og dermed ikke diftongforenkling. Norske diftonger skiller seg fra samiske diftonger, og kan derfor være i stammen uten diftongforenkling, f.eks. *feilet* : *feilii* (infinitiv : 3. person entall preteritum). Noen verb får samisk morfologi via avledningssuffiks, som *synestit*, har fått suffikset *-stit* med diminutiv betydning. Verbet får dermed ulikestavelserstamme, og også denne klassen er uten stadieveksling. Ett annet eksempel er *trivestuvášeimmet*, som i grunnform er *trivestuvvat*, med avledningssuffikset *-stuvvat*, som egentlig legger til betydning av å være i ferd med å utføre handlingen (Nickel & Sammallahti 2011: 557). Dette

avledningssuffikset gjør verbet til likestavellesstamme som har stadiesveksling *vv.v* i siste takt, det vil si i avledningssuffikset. Det nevnte eksemplet er bøydd i kondisjonalis, 1. person flertall ('vi ville trivdes'), med suffikset *-šeimmet* for kondisjonalis, person og tall.

Ett verb skiller seg ut ved at det ikke er tilpasset samisk morfologi. En informant fra Gamvik bruker formen *gåran* både som nektelsesform (10) og presens indikativform (11). Dette betyr at verbet bare har én bøyingsform, men det inngår likevel i den samiske syntaksen. Nektingsformen *gåran* ville for et morfologisk tilpasset verb gitt presensformen **gårana* i setning (11). *Gåran* er en tilpassing av det norske *går an*, som er bøydd for presens, og verbet, som er en frase på norsk, beholder morfologi fra långiverspråket.

- (10) *ii dat ii gåran bivdit dan*
ikke det ikke går an å fiske den
- (11) *ii nu olu gal ahte dat gåran bivdit dan*
ikke så mye riktignok at det går an å fiske den

I alt er 447 verblemmaer merket som annetspråklig materiale. Når man tar bort verba som finnes i ordbøker, utgjør verblemmaene som bare er brukt av én enkelt informant, ca. 50 % av de annetspråklige verba. Dette illustrerer hvordan talerne gjerne tar norske verb og tilpasser dem samisk morfologi og syntaks.

3.3.2 Adverb og konjunksjoner

Ordet *ja* er oftest merket som fremmedspråklig materiale. Det er ikke alltid like lett å avgjøre om ordet er en samisk konjunksjon ('og') eller et lån fra norsk. I noen tilfeller er ordet brukt som bekreftende svar på spørsmålet fra intervjueren. De fleste tilfella ordet er merket som sitatlån, er materialet fra mindretallsområdet.

Det finnes eksempler på bruk av konjunksjonene *men*, *og*, *eller*, og de er typisk brukt i begynnelsen av segmentet, og sjelden for å knytte sammen to nominalfraser.

Bare to av orda i tabell 2 (neste side) er med i ordbøkene. Men alle orda i tabellen er frekvente i talespråkkorpuset og brukt over store deler av det nordsamiske området, også i området med samisk

<i>Ant.</i>	<i>Ord</i>	<i>Informanter fra</i>	<i>Ordbøker</i>	<i>SIKOR</i>
165	<i>ja</i>	Gam, Juk, Kar, Kau, Kvæn, Leb, Por, Senja, Skå, SV, Tana	KNO: <i>ja</i> SNO: <i>ja</i>	? ⁹
130	<i>altså</i>	Gam, Kar, Kåf, Kvæn, Leb, Nes, Skå, SV, Tana	--	-
107	<i>nei</i>	Gam, Kau, Leb, Kvæn, Por, Senja, Skå, SV, Tana	--	-
85	<i>men</i>	Kau, Kvæn, Senja, Skå, SV	--	1
76	<i>åhkkurat ~ akkurat ~ åhkkorat</i>	Gam, Kar, Kvæn, Kåf, Leb, Nes, SV, Tana	SNO: <i>åhkkorat</i>	12 <i>åhkkorat</i>
44	<i>jada</i>	Gam, Leb, Por, Skå, SV, Tana	--	-
32	<i>både</i>	Gam, Kar, Kau, Leb, Nes, Skå, SV, Tana	--	-

Tabell 2: De mest frekvente funksjonsorda som er merket som fremmedspråklige materiale eller tilpasset samisk.

som majoritetsspråk. Orda må derfor kunne karakteriseres som etablerte lånord, men bare i muntlig språk. De finnes ikke i SIKOR, bortsett fra ett tilfelle av konjunksjonen *men* og 12 tilfeller av adverbet *åhkkorat*.

3.3.3 Substantiver og adjektiver

Det mest frekvente adjektivet som er merket som annetspråklig materiale, er *heila ~ heilla ~ heile* (61 ganger). Ordet finnes i ordbøkene: *heilâ (især foran tidsord)* (KNO) og *heila ~ heilla ~ heailla* (SNO). I LIA-materialet modifierer dette adjektivet både ord for tid og andre substantiver, som *heilla máilbmi* 'hele verden'. Deretter følger substantiver som begynner med *tysk*: *tysker, tyskelaš, tyskerlaš* 'tysker'. De to siste orda har fått avledningssuffikset *-laš* som kan legges til et substantiv for å uttrykke tilhørighet (Nickel & Sammallahti 2011: 641). Dessuten finnes *tyskagiella (giella* 'språk') i tillegg til adjektivet *tysk*. Dette ordet finnes ikke i ordbøkene, og heller ikke i LIA-

⁹ Ordet har samme form som den samiske konjunksjonen *ja* og det er vanskelig å vurdere bruken av ordet.

materialet i området hvor samisk er majoritetsspråk. Der brukes de tilpassete lånorda *duiska* og *duiskkalaš*, begge ‘tysker’, som også er vanlige i skriftspråket.

Den siste takta av samiske ord bøyes, og det krever at takta har minst to stavelser. Derfor er det vanlig å tilpasse norske enstavelsesord ved å legge til en ekstra vokal *a* til ordet. Dette gjelder for substantiv som *strømma*, som er en tilpassing av det norske ordet for elektrisk strøm. De morfofonologiske prosessene stadiveksling og vokalveksling blir ofte ikke realisert i nyere lånord. De norske diftongene skiller seg fra de samiske, og det blir derfor heller ikke diftongforenkling i bøyingsparadigmet. Uten veksling i konsonantsentrum er entallsformene for entall nominativ og akkusativ-genitiv homonyme, og slik blir ikke tilpassinga av substantiv like tydelig som for verb.

Ord som dukker opp ofte, er *skøytá* ‘fiskeskøyte’ og *trålár* ‘tråler’. Det er også mange ord som hører til norsk forvaltning av reindrift, som *områdestivra* og *driftsenheta*. Av disse orda finnes *šö'ita* ‘skøyte’ i KNO, ingen av dem finnes i SNO.

En del av substantiva er internasjonale månedsnavn, lånt fra norsk. Noen ganger opptrer de som sammensetning, som *januarmá-nus* (*mánuš* = *mánnu* ‘måned’ i lokativ kasus), men oftest bare med selve månedsnavnet, ofte med kasusending, som *februarai* (med illativ suffiks *-i*, men uten vokalveksling som ville gitt *-ii*). De gamle samiske benevningene for måneder var basert på 13 måneder og passet dermed ikke til den gregorianske kalenderen. I nyere tid er noen av de gamle månedsnavna tatt i bruk, og andre måneder har fått navn der man ikke vet om de er gamle samiske navn eller om de er resultat av kontakt med finsk (Sergejeva 2001). Det er ingen tilfeller av de samiske månedsnavna i materialet. Alle norske månedsnavn, bortsett fra *februar*, finnes i KNO. De samme navna finnes også i SNO, men da med de samiske månedsnavna oppført som mer passende ord. De norske månedsnavna er også i dag vanlige i muntlig språk, kanskje vanligere enn de samiske navna, men i tekst er de fraværende. I SIKOR finnes de norske månedsnavna nesten bare i automatisk norskspråklig datomerking av avisartikler.

3.3.4 Tallord og tallordsfraser

I resten av det annetspråklige materialet utgjør en fjerdedel tallord eller datoer.

Det er mye tallord i korpuset, fordi informantene forteller mye om hendelser som har skjedd tidligere, og 5 % av tallorda er lånt fra norsk.

- (12) *diet lei niogtredve go byggiimet*
det var niogtredve da vi bygde
- (13) *ja munnos leat søtti nylon ja ođđa ledje rieggát*
og vi to har sytti nylon og nye var ringene

Nesten alle tallord i annetspråksmaterialet er årstall (12) eller brukt om målenheter, og da er ofte hele nominalfrasen lånt, som *søtti nylon* (13) eller *treogseksti år*. Ordenstall, som regnes som adjektiver, finnes med norsk lånord bare i noen fraser med datoer.

Dette stemmer overens med Dannemark sine observasjoner av at for datoer, klokkeslett og målinger er norske tallord en relativt etablert uttrykksmåte i samisk diskurs i Kautokeino i 2014. Det er også en tendens til at substantivet etter et norsk tallord kommer på norsk, noe som tyder på at hele nominalfrasen blir oppfatta som en enhet som blir lånt fra norsk (Dannemark 2014).

4 Hvordan skal vi forstå annetspråklig materiale i LIA Sápmi?

Når både intervjuer og informant behersker både samisk og norsk, kan man forvente mer norsk språkmateriale enn hvis intervjuer hadde kommet fra Finland og ikke behersket norsk tillegg til samisk. Informanten henter leksikalske enheter fra norsk språk sjøl om samtalen går på samisk fordi orda vil bli forstått av samtalepartneren. Orda blir integrert i samisk morfologi og syntaks, noe som spesielt er synlig i verba, og tildels i substantiver. Poplack (2004) skiller mellom etablerte lånord og det hun kaller spontanlån ('nonce borrowing', henta fra Weinrich). Skillet går ved at etablerte lånord er frekvente

og kan brukes av enspråklige talere, mens spontanlån hverken er frekvente eller utbredt blant mange talere, og dermed krever de at samtalepartnerne kjenner begge språka. Dette har de til felles med kodeveksling som Poplack definerer som uttrykk hvor taleren veksler mellom to grammatikker, noe som lettest kommer til syne i flerordsuttrykk (Poplack 2004). En del enkeltord kan passe inn i mottakerspråket uten morfologisk tilpassing, og dermed kan de være vanskelig å bestemme, men dette gjelder ikke for verba i dette materialet. Nesten uten unntak er verba tilpassa samisk morfologi.

Jeg har sjekka de mest frekvente orda mot de samme ordbøkene som Dannemark (2017) bruker i sin artikkel. Han kaller ord som ikke finnes i de nevnte ordbøkene for ‘ad hoc-lån’, som er hans oversettelse av ‘nonce borrowing’. LIA-materialet studert i denne artikkelen viser at mange ord som ikke er i ordbøkene, likevel er frekvente og utbredte. Blant disse er også ord som regnes som fyllord i talen, ord som *altså* og *nei*. De er mye i bruk i hele det nordsamiske området, sjøl om de ikke brukes i tekst, og jeg vil ikke kalle dem for spontanlån, men argumentere for at de er etablerte lånord. Utfordringa er å skille mellom spontanlån og etablerte lånord som ikke står i ordbøker. Poplack og Dion (2012) har ved å se på den diakrone utviklinga av engelsk språkmateriale i tre store korpus med Quebec-fransk, etablert forskjell mellom etablerte lånord, og spontanlån som har den egenkapen at de forsvinner igjen. LIA Sápmi-korpuset er for lite til å gjøre en slik undersøkelse.

Noen av orda får bekrefta status som etablerte lånord ved at de er i KNO-ordboka som hadde som formål å beskrive det nordsamiske språket slik det var på 1920–30-tallet. SNO-ordboka fra 1995 bygger på KNO, men har utelatt flere av lånorda, og for andre lånord lagt til en anbefaling om å bruke andre ord som oppfattes som mer genuint samiske. SNO er altså, i motsetning til KNO, en normerende ordbok.

Det blir stadig etablert nye lånord i samisk slik som for eksempel *internationála* og *biologiija*. Disse orda normeres av ordbokforfattere eller av normeringsorganet, eller brukeren tilpasser sjøl ordet etter vedtatte regler for tilpassing av lånord (se normeringsregler for lånord i Sametinget 2016). Mange av de normerte formene inneholder bokstaver og bokstavkombinasjoner som vi ikke finner i samisk ar-

vespråkmateriale, som *y* i *analysa* og *dr* i *drámá* ‘drama’. I motsetning til slike normerte ord, begrenser de omtalte lånorda i LIA-materialet seg til muntlig språk. Orda oppleves som fremmedspråklige i skriftlig form av de som har transkribert materialet, sjøl om de nok så sikkert har hørt orda, og kanskje også bruker dem sjøl i muntlig tale.

Ved at orda ikke kommer med i ordbøkene, blir skrivemåten heller ikke normert. I LIA-transkripsjonene er orda delvis skrevet etter norske rettskrivingsregler, og delvis med flere forskjellige varianter av samisk rettskriving. En del av orda inneholder også bokstaven *ø* som ikke brukes i normert samisk språk. Normering av lånord med lyden *ø* gjøres ved å unngå *ø*-fonen, slik som i for eksempel *direktevra* ‘direktør’, sjøl om mange bruker formen *direktøra* i muntlig språk.

De nevnte normerte lånorda er alle lånord fra gresk og latin, og de regnes som internasjonale lånord. Samisktalende generelt er mer positive til internasjonale ord enn ord lånt inn rett fra norsk, som blir regna som uønska norsk påvirkning (f.eks. Dannemark 2017). Dermed blir ord som *strømna* og *skøytá*, ikke godtatt på samme måte som ord fra gresk og latin, og man leter i større grad etter ord fra samisk språk som kan dekke samme betydning, eller man lager et nytt ord. Det nye ordet kan være oversettingslån, som *el-rávdnji* som direkte oversatt blir ‘el-strøm’ på norsk, eller det kan være en ordavledning. De internasjonale månedsnavnene brukes heller ikke i tekst, sjøl om de brukes mye i dagligtalen. Noen begreper får ikke noe normert samisk ord, slik som det sammensatte ordet *fiskeskøyte*, som jeg ikke finner noe ord for i ordbøkene og derfor ikke vet hvordan jeg skal skrive på samisk.

Det er ihvertfall to grunner til at internasjonale lånord foretrekkes i normeringa: Dels er det et puristisk ønske om å unngå for mye norsk påvirkning, og dels er det også et uttalt politisk ønske om å holde nordsamisk som ett språk på tvers av landegrensene (Sametinget 2012: 27). Dette er motivert ut fra å unngå å normere for mange lånord direkte fra norsk, svensk og finsk, men det er samtidig med på å lage et større gap mellom muntlig og skriftlig samisk. Språket som mange bruker til daglig og som fungerer godt i kommunikasjon med andre samisktalende i nærmiljøet, kan ikke skrives. Når man skriver

samisk, så forventes det at man tar ansvar for en overordna språkplanlegging som mange ikke har forutsetninger for å ta del i, hvis man ikke har god skoleopplæring i samisk språk.

5 Konklusjon

LIA-Sápmi er et viktig materiale fordi korpuset inneholder nord-samisk talespråk i større mengde enn vi har hatt tilgang til tidligere. Det er talespråk fra et stort geografisk område og fra en tidsperiode det ellers ikke er mange samiskspråklige kilder fra. Jeg har spesielt sett på materiale som er annotert som fremmedspråklig, som jeg i denne artikkelen har kalt for *annetspråklig*, og jeg viser at nesten alle verb og substantiver er tilpassa samisk morfologi. En stor del av dette er spontanlån. For eksempel er halvparten av verblemmaene bare brukt av en taler hver. Men analysen viser også at mange ord er så vanlige i talespråket at jeg heller mot at de er etablerte lå nord, men de er fraværende i skriftlige tekster. Det er blant annet en rekke eksempler på at ord som er med i Konrad Nielsens deskriptive ordbok (KNO), ikke er tatt med i den nye ordboka fra 1995 (SNO).

Det er en forholdsvis liten andel av samisktalende som skriver samisk. Også blant dem som har samisk som dagligspråk, er skriftspråket norsk, svensk eller finsk – til og med handlelister skrives på majoritetsspråket. Kanskje oppleves forskjellen mellom det muntlige dagligspråket som man behersker, og det man «har lov» til å skrive, som så stort at mange føler det som et ekstra hinder for å skrive samisk.

Forkortinger

Gam = Gamvik, Juk = Jukkasjärvi, Kar = Karasjok, Kau = Kautokeino, Kvæn = Kvænangen, Kåf = Kåfjord, Leb = Lebesby, Nes = Nesseby, Por = Porsanger, Skå = Skånland, Sto = Storfjord, SV = Sør-Varanger.

Referanser

- Aikio, Ante og Jussi Ylikoski. (under utg.). North Saami. I *The Oxford Guide to the Uralic Languages*, redigert av Marianne Bakró-Nagy, Johanna Laakso og Elena Skribnik. Oxford: Oxford University Press.
- Antonsen, Lene og Trond Trosterud. 2017. Ord sett innafra og utafra – en datalingvistisk analyse av nordsamisk. *Norsk lingvistisk tidsskrift*, 35 (1), 153–185.
- Dannemark, Nils. 2014. Norske talord i samisk tale i Guovdageaidnu. *Maal og Minne* 2014 (2), 131–154.
- Dannemark, Nils. 2017. Om språkbruk i kommunestyremøte i Guovdageaidnu. *Norsk lingvistisk tidsskrift*, 35 (1), 186–219.
- Jernsletten, Nils. 1985. Eksempel på språkskifte. I *Heidersskrift til Kåre Elstad*, redigert av Tove Bull og Anton Fjeldstad, 262–281. Tromsø: Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø.
- Kleemann, Carola Babette. 2015. *Lek på to språk. En studie av kodeveksling og språkalternering i tospråklig rollelek på nordsamisk og norsk i en samisk barnehage*. Doktoravhandling, UiT Norges arktiske universitet.
- KNO = Nielsen, Konrad. 1979 (1932–1962). *Lærebok i lappisk (samsisk). Grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nesheim, Asbjørn. 1952. «Samisk og norsk i Lyngen.» – *Sámi cellin – Sameliv. Samisk selskaps årbok 1951–1952*.
- Nickel, Klaus Peter og Pekka Sammallahti. 2011. *Nordsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji.
- Poplack, Shana. 2004. Code-switching. I *Sociolinguistics/Soziolinguistik An international handbook of the science of language* (2nd ed.), redigert av Ulrich Ammon, Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier og Peter Trudgill, 589–596. Berlin: Walter de Gruyter.
- Poplack, Shana og Nathalie Dion. 2012. Myths and facts about loanword development. *Language Variation and Change* 24, 279–315. <https://doi.org/10.1017/S095439451200018X>.
- Rasmussen, Torkel. 2005. *Jávohuvvá ja ealáska. Davvisámegielaigiid demografiija ja buolvvaidgaskasaš sirdáseapmi Norggas ja Suo-*

- mas*. Sámegiela váldofágadutkamuš. Romsa: Romssa Universitehta Humanisttalaš fakultehta Sámi ossodat.
- Sametinget. 2012. *Sametingsmelding om samisk språk*.
- Sametinget. 2016. *Riektačállinrávvagat*.
- Sergejeva, Jelena. 2001. Tradisjonell samisk tidsregning: årstider og navn på måneder. I *Sámi jienat. Samiske røyster*, redigert av Vivian Aira og Kristin Jernsletten, 75–96. Tromsø: Nival forlag.
- SNO = Kåven, Berit og Johan Jernsletten, Ingrid Nordal, John Henrik Eira og Aage Solbakk 1995: *Sámi-dáru sátnegirji = Samisk-norsk ordbok*. Kárášjohka: Davvi Girji.

English summary

The LIA-Sápmi corpus of spoken language contains only 189,000 words but is an important material since the corpus contains North Sami spoken language in greater quantities than we have had access to before. The material contains recordings of 94 informants from 19 places in Sápmi, mostly from the Norwegian side of the border. The tapes were recorded during the period 1960–1987.

In the article, I look at words annotated as *foreign language words* or as *quote loans*, both of which I in this article have called *second language words*. Of these almost all verbs and nouns are adapted to Saami morphology and syntax, also when they are spontaneous loans. Many of the words are so common in spoken language that I consider them established loanwords, even though they are absent in written texts. Several words that are included in Konrad Nielsen's descriptive dictionary (KNO), are not accepted in normative written language, and are not included in the new dictionary from 1995 (SNO).

A relatively small proportion of Saami speakers write Saami. Also, among those who have Saami as their everyday language, the written language is Norwegian, Swedish, or Finnish - even shopping lists are written in the majority language. Perhaps the gap between

the spoken language and what one is «allowed» to write is experienced as so great that many feel it as an extra obstacle to writing Saami.

Lene Antonsen
Institutt for språk og kultur
UiT Norges arktiske universitet
lene.antonsen@uit.no